

Jezik u raljama po

Tekst KRISTINA OLUJIĆ Fotografije SAŠA ZINAJA

ZNALKINJA, ZNALATELJICA, MUDRAKINJA, PISKINJA, BORKINJA, KUĆAN, KUĆANAC... riječi su o kojima se raspravljalo tijekom kampanje 'Jezik ravnopravnosti'. Ideje za nove riječi kolaju i dalje, a dugoročni je cilj dobiti sredstva kako bi Rječnik ravnopravnosti zaživio u tiskanom obliku

Ženska soba i političke korektnosti

Znalkinja, znalica, znalka, znalateljica, mudrakinja, misliteljica, piskinja, borkinja, kućan, kućanac... Ovi oblici za riječi koje jezik ne prepoznaje u ženskom ili muškom rodu, samo su neki od dvjestotinjak prijedloga pristiglih tijekom kampanje "Jezik ravnopravnosti" koju potpisuje Ženska soba i podupire četrnaest organizacija civilnog društva. Nakon službenog završetka kampanje u

veljači ove godine, u neplaniranom nastavku Ženska soba u suradnji s reklamnom agencijom IMAGO kontaktirala je različite firme koje imaju naziv u muškom obliku i zamolila ih da u svrhu ukazivanja na rodno (ne)osjetljiv jezik, na društvenim mrežama promijene ime na jedan dan pa je tako "zaživjela" Hrvatska udruga potrošača. Kampanja je financirana preko fondova Kraljevine Norveške uz potporu Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva, a

ideje za riječi kolaju i dalje jer je dugoročni cilj dobiti sredstva kako bi Rječnik ravnopravnosti zaživio u tiskanom obliku. Kako je za Nacional objasnila Josipa Tukara Komljenović iz Ženske sobe, sociologinja i odgovorna osoba za provedbu online dijela kampanje "Pričajmo jezikom ravnopravnosti", u širem smislu željela se skrenuti pažnja na organizacije civilnog društva, s naglaskom na ženske udruge, i ono čime se one bave, posebice imajući u vidu da

dio javnosti takve organizacije percipira kao ubirače financijskih sredstava bez pokrića.

TUKARA KOMLJENIĆ ISTAKNULA JE da, kada je riječ o feminističkim pitanjima, treba raditi i na edukaciji žena i muškaraca kroz javne kampanje, poticanju žena na veće uključivanje u politiku i na biranje zanimanja koja su tradicionalno shvaćena kao muška. U tom smislu jezik shvaća kao prostor i dodatnu mogućnost za ostvarivanje pune rodne ravnopravnosti. "Trebalo imati u vidu da tek od nedavno postoji riječ 'magistra' za osobe ženskog spola koje su diplomirale, dakle, visokoobrazovne ustanove sada poštuju rodove svojih studenata i studentica i izdaju diplome u skladu s time. Vjerujem da ćemo u sljedećem koraku dobiti stručnu podršku jezikoslovaca i jezikoslovki za ovaj projekt. Jezik je živo biće i ono se mijenja u skladu s promjenama u društvu. Sam jezik u velikoj mjeri odražava naših stavova i predrasuda. Kad neku ženu opomenete da nije psiholog nego psihologinja, ona može reći da ako kaže psihologinja, netko može misliti da je feministkinja ili da forsira nešto što u jeziku nije prihvatljivo. Nije da nije prihvatljivo, nego se ne koristi dovoljno. I sama sam tijekom odrastanja govoreći o sebi koristila riječi kao što su učenik ili klavirist zato što tada još nisam osvijestila važnost rodno osjetljivog jezika. Jezik je samo refleksija one moći koja prevladava u društvu: ako su muškarci percipirani kao moćniji i važniji, onda će se i u samom jeziku sve imenice koristiti u muškom rodu", istaknula je Tukara Komljenović.

PRAVOBRANITELJICA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA Višnja Ljubičić objasnila je za Nacional da su u analizi Nacionalne kvalifikacije zanimanja utvrdili da još uvijek postoje nazivi zanimanja isključivo u muškom ili ženskom rodu. Po njezinu mišljenju, odraz društvene neravnopravnosti žena i muškaraca u jeziku se manifestira i na druge načine. "Primjerice, mediji umjesto da koriste izraze u ženskom rodu, oni uz zanimanje u muškom rodu dodaju riječ žena pa se tako govori ili piše žene poduzetnici, žene lideri, žene radnici... Vrlo često naslovi sugeriraju da se žene nalaze na mjestima koja pripadaju muškarcima: 'Prva žena na mjestu predsjednika Harvarda.' Nadalje, žene nerijetko same o sebi govore kao o "profesoru" a ne "profesorici", što je s jedne strane nasljeđe patrijarhata u kojem je bilo uobičajeno da muški rod označava i muškarce i žene. S druge strane, u slučajevima kada se radi o visokopozicioniranim funkcijama, zanimanjima velike društvene vrijednosti ili akademskim nazivima, mnoge žene smatraju da korištenje muškog roda svjedoči o većoj vrijednosti i donosi veće poštovanje od naziva u ženskom rodu. To ima svoje 'opravdanje' u jezičnim strukturama, budući da su ženska zanimanja vrlo često tvorbe od muškog naziva i dodatka: profesor - profesorica. Ipak, u našoj

POLITOLOG JURE VUJIĆ SKEPTIČAN JE PREMA IZVANJSKIM INTERVENCIJAMA U JEZIK. JER SMATRA DA JE RAZVOJ JEZIKA PLOD DUGOG I SLOŽENOG PROCESA

svijesti nastavci poput 'ica' uistinu označavaju nešto što je umanjeno i to može biti jedan od razloga što neke žene izbjegavaju o sebi govoriti kao o profesoricama, liječnicama, programerkama i slično. Jezik također odražava i očekivanja i vrednovanja žena u odnosu na njihovu društvenu poziciju temeljenu na tradicionalnim očekivanjima društva. Još uvijek postoje riječi gospođa i gospođica, odnosno, jezična distinkcija temeljena na tome je li žena udata ili nije. Za muškarce ne postoji jezično razlikovanje oženjenog i neoženjenog muškarca jer njegov bračni status, za razliku od ženskog, nije nikada bio mjerilo njegove vrijednosti ili prihvaćenosti u društvu", rekla je Ljubičić. Navela je i slučaj muškarca koji se školovao za zanimanje primalje i koji je naišao na poteškoću prilikom dobivanja licence za samostalan rad zato što za zanimanje "primalja" ne postoji propisan naziv u muškom rodu. Uključili su se u taj slučaj i stupili u kontakt s Hrvatskom komorom primalja koja je izdala

'DA SU JEZIČNA PITANJA odraz šireg stanja, sve bi riječi pozitivnih konotacija imale muški oblik - a nemaju pa postoje uzdanica, nada, pobjeda, sloboda...' kaže Bruno Ogorelec

odobrenje muškarcu za samostalan rad pod nazivom "primaljski asistent" te je uvela taj naziv zanimanja u službenu uporabu.

BLAŽENKA NOVAK DOKTORIRALA JE 2010. na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu s temom "Funkcionalna stilistika hrvatskoga zakonodavstva". U razgovoru za Nacional istaknula je da hrvatska jezična tradicija muškim rodom množine najčešće obuhvaća oba spola, posebice u javnoj komunikaciji i zakonodavstvu, tako da uporaba imenica muškoga roda nije uvijek i spolno obilježena. Do nesporazuma, međutim, dolazi kada se u javnoj komunikaciji ne razlikuje apstraktna od konkretne uporabe pa se nepotrebno ustraje na istodobnoj uporabi imenica i u muškome i ženskome rodu. "Na apstraktnoj razini ne bi trebalo postavljati pitanje o gramatičkome rodu, ali bi na pojedinačnoj razini, kada je riječ o konkretnim osobama, imenice trebalo koristiti u muškome ili ženskome rodu. Kada je dakle riječ samo o (ne)pripadnosti nekoj profesiji ili skupini, nije potrebno inzistirati na rodu. Ne samo da se time opterećuje tekst, nego se paralelnom uporabom imenica u oba roda ne sugerira ravnopravnost, nego naprotiv, podijeljenost na muške i ženske članove skupa. Rod kao razlikovni kriterij naprosto nije bitan u svim situacijama. U tom smislu, primjerice, nema potrebe u svakoj situaciji govoriti 'Hrvati i Hrvatice', što je i relativno nova tendencija, jer za pripadnost naciji nisu bitni rod i spol", rekla je Novak.

ONA OPĆENITO SMATRA da se nerijetko inzistira na prilagodavanju jezika duhu trenutne političke korektnosti i onda kada to nije ni potrebno ni logično, a istodobno se zadržavaju jezične prakse i riječi koje bi, upravo u tome smislu, trebalo osvijestiti kao nepoželjne: "U Zakonu o medicinskoj oplodnji zakonodavac, inspiriran političkom korektnošću, u jednom članku naglašava da svi korišteni izrazi koji imaju rodno značenje na jednak način obuhvaćaju i muški i ženski rod, iako je jasno da se radi o području u kojem nije moguće izjednačiti ulogu muškarca i žena. S druge strane, u zakonima koji se odnose na brak koriste se pojmovi 'ženik' i 'nevjesta' unatoč tome što se deklarativno i društvo i zakonodavac zalažu za ravnopravnost osoba u braku i životnome partnerstvu ma kojeg roda ili seksualne orijentacije one bile. Pojmom nevjestice asocira se podređeni položaj žene, u većini naših krajeva i odlazak u tuđu kuću, što u krajnjoj liniji otvara i pitanje ženine (ne)slobode. Suprotno tome, imenica ženik nije oznaka trajnih odnosa ili osobina, nego upućuje na trenutnu situaciju muškarca koji sklapa brak. Moram spomenuti i niz situacija u svakodnevnome životu kada se, sasvim nepotrebno, od ljudi traži da odgovore na pitanje o svome spolu iako je on, za konkretnu situaciju, primjerice pri ispunjavanju obrazaca u bankama, potpuno irelevantan", istaknula je Novak.

Ova tema nedavno je izazvala burnu polemiku na društvenim mrežama među prevoditeljima. Svoje viđenje problematike za Nacional je dao i Bruno Ogorelec, izdavač i urednik u mirovini te aktivni prevoditelj. Ogorelec je uvodno istaknuo da jezik ne stvaraju ni institucije ni lingvisti, nego se on stvara spontano: komunikacijom u svakodnevnom životu i osmozom iz rada književnika i novinara. "Namjerni institucionalni utjecaj na jezik predstavlja nasilje i praktički bez izuzetka čini štetu. Ponajprije, znalce čini nezalicama koji bez prave potrebe moraju učiti nove ideje o jeziku. Profesionalac više ne može pisati opušteno nego mu nad glavom visi prijetnja novogovora. Sljedeće – i važnije – takve intervencije poružnjaju jezik. Uspoređio bih ih s umjetnim 'šljunčanim' plažama koje odnedavno niču diljem jadranske obale, a koje su pravljene od mrvljenog kamena. Prirodni je obli šljunak gladak i ugodan za tabane. Tucanik je hrapav i bođe. Umjetnik u pisanju svojim može bitnim novotarijama obogaćuje jezik. Intervencionist ga kvari. Čak i kad intervenciju radi jezičar, to nije dobro jer njegova uloga nije propisivanje. On za to jednostavno nema alata. Ima samo mehaniku, ali mehanika ne pleše, ne svira, ne pjeva, ne slika. Jezičar većinom ne umije činiti ono što s jezikom čini umjetnik – lijepu kreaciju i inovaciju – a još manje može ono što čini narod – utilitarno brušenje koje inovacije u jeziku s vremenom učini 'normalnima'", rekao je Ogorelec. Dodatno je naglasio da štetu pogoršava činjenica da namjera jezičnih intervencionista nikada nije jezična nego politička, pa dolazi do jezično-političkih sukoba i podjela, a time jezik prestaje slobodno služiti komunikaciji i postaje jezična legitimacija.

ŠTO SE TIČE ŠIRIH FEMINISTIČKIH PITANJA, Ogorelec ne vjeruje da postojanje rodni ekvivalenata mijenja stanje stvari u društvu kada je riječ o (ne)ravnopravnosti žena. "Da su jezična pitanja zaista odraz šireg stanja, sve bi riječi pozitivnih konotacija imale muški oblik, a nemaju. Ne postoji muški oblik za 'uzdanica', 'nada', 'dobrobit', 'pobjeda', 'sloboda'... Muškarcima ne smeta, niti im je ikada smetalo, da im se kaže da su nada ili uzdanica. Zašto i bi? U leksiku rod sa sobom ne nosi i konotacije. Ne postoji 'bolji' i 'lošiji' gramatički rod. Vrijednost im je jednaka. Ako znamo da je neka žena 'admiral', a ne 'admiralica', u kojoj to mjeri utječe na bilo što? Mijenja li to njezin životni status? Hoće li je mornarica manje slušati zato što nosi titulu muškog roda?" zapitao se Ogorelec.

POLITOLOG JURE VUJIĆ u razgovoru za Nacional rekao je da određeni feministički krugovi smatraju da su zapadnoeuropski jezici "falocentrični" i "seksistički" te da doprinose reproduciranju spolne nejednakosti i seksističkih stereotipa. On skeptično gleda na svaku izvanjsku intervenciju u jezik jer smatra da je razvoj jednog jezika plod dugog i složenog procesa koji

BLAŽENKA NOVAK SMATRA DA SE INZISTIRA NA PRILAGOĐAVANJU JEZIKA DUHU POLITIČKE KOREKTNOSTI I ONDA KADA TO NIJE NI POTREBNO NI LOGIČNO

ne trpi vanjske ideološke rezove. Po njegovu mišljenju, takvi pokušaji "discipliniranja" jezika dovode do suprotnog učinka samocenzure, pozitivne diskriminacije i političke korektnosti. Govoreći o eventualnoj neaktualnosti i ideologiziranosti feminizma danas, ustvrdio je da je feminizam kao društveni pokret na Zapadu pomalo povijesno istrošen, unatoč tome što još uvijek postoje određene diskriminacijske prakse, kao u slučaju nejednakih plaća za ista radna mjesta muškaraca i žena. Po njegovom je mišljenju feminizam kao pokret za građanska i politička prava žena daleko potrebniji u zemljama tzv. trećega svijeta u kojima žene još uvijek nemaju elementarna građanska i politička prava. "Kada govorimo o suvremenom feminizmu, treba imati na umu da je riječ o feminizmu koji nastaje krajem 80-ih godina prošlog stoljeća i razvija se i danas, a nastoji nadići spolne razlike te je stoga blizak queer teoriji, postkolonijalnoj teoriji, transnacionalizmu, ekofeminizmu, transfeminizmu i ostalim

'U NIZU SITUACIJA nepotrebno se od ljudi traži da odgovore na pitanje o spolu iako je on, primjerice pri ispunjavanju obrazaca u bankama, potpuno irelevantan', smatra Blaženka Novak

novim feminističkim teorijama. Za razliku od feminizma prve generacije, koji je otvorio put građanskoj i političkoj jednakosti žena i odgovarao na realne društvene izazove, današnji radikalni neofeminizam poriče svaki oblik prirodnog nasljeđa i determinizam, smatrajući da su spolnost i seksualna orijentacija društveni konstrukti i slobodni izbori. U ime sličnoga diskursa svjedočimo apsurdnim situacijama u kojima je u Grčkoj nedavno pokrenuta inicijativa za izbacivanje antičkih tragedija iz školskoga programa, zbog navodnog muškoga seksizma i spolne diskriminacije", rekao je Vujić. Spomenuo je sociologa i filozofa Karla Mannheima koji je pod "paradoksom ideologije" podrazumijevao da je svaka kritika ideologije ujedno jedan oblik ideologije. "Tijekom povijesti su razne utopije i avangarde evoluirale i postale dominantni idejni sustavi koji su se nerijetko pretvorili u totalitarne ideologije. Legitimni kritički diskurs postaje ideologija onda kada predstavlja eksplikativni i jedini model svijeta i društvenih odnosa. To se događa kada u ime političke korektnosti kritika 'u ime različitosti' postane instrument umne i kulturne uniformizacije i kada, primjerice, transgresija postane normalnost. Možda je upravo takav proces institucionalizacije 'feminističke subverzije' nedavno u hrvatskim medijima kritizirala poznata feministica Camille Paglia kada je istaknula da je feminizam pregažen i zaražen vrlo limitiranim buržujskim umovima", rekao je Vujić.

BRUNO OGORELEC SMATRA da se ne treba odupirati činjenici da se na jezik obrušila sila rodno-spolno-egalitarne pravovjernosti i da nije moguće ignorirati plimu rodno-egalitarne kulture koja nalaže da se jednakopravnost ugrađuje gdje god je to moguće. Na tom tragu tvrdi da otpor protiv takvog rječnika nema smisla, ali se pita o svrsi i dometu tog projekta. "Ljudi u komunikaciji obraćaju vrlo malu pažnju na formalni dio jezika, rabe ono što jezik želi reći. Jezični su se rodovi razvili dugotrajnim i kompleksnim procesom usklađivanja sa spretnošću i realnošću i ne vidim da taj proces treba silom gurati u jednom ili drugom smjeru. Rodni ekvivalenti koji su ljudima potrebni stvorit će se spontano, sami po sebi. Oni nepotrebni neće. Međutim, ne vidim ni neke osobite štete od rječnika rodni ekvivalenata. Ljudi će poštovati ono što im se čini spretno i smisljeno, a zanemari ono što im je glupo i besmisleno. Kao što, na primjer, danas normalno govorimo 'tipkavnica' i 'računalno', ali nitko ne govori 'zrakomlat' niti 'očvršje'. Dakle, rječnik neće ni osobito koristiti niti osobito štetiti - ni položaju žena niti zanatu pisanja. Politički, kao znak dobre volje društva da prihvati promjene u poimanju spolova i rodova, možda će biti koristan. Istovremeno, možda će potaknuti nove prijevode i razdvajanja. Ne znam je li potencijalna dobrobit od rječnika vrijedna potencijalnih daljnjih prijevora", zaključio je Ogorelec u razgovoru za Nacional.